

Semantische vaagheid en de traditionele woordklassen

door

Filip DEVOS

Hoewel de filosofie, de logica en de psychologie aan de vaagheid van natuurlijke taal ruime aandacht hebben besteed, of het onderwerp soms zelfs tot een kerngegeven in hun discipline hebben verheven (cf. 1.), is de linguïstiek zelf het vaagheidsprobleem maar vrij laat gaan ontdekken. Onder impuls van andere wetenschappelijke disciplines is de taalkunde zich pas vanaf de zestiger jaren gaan toespitsen op de vaagheid van natuurlijke taal (cf. 2.).

Centraal in dit artikel staat een analyse van 'semantische vaagheid' (cf. 3.), i.e. vaagheid van woordbetekenissen, wat we definiëren als een onzekerheid van toepassing van een woord op een denotatum (cf. 3.1.). Algemeen kunnen we twee soorten vaagheid onderscheiden: 'criteriale vaagheid' en 'graduele vaagheid' (cf. 3.2.). Deze vaagheidstypes relateren we aan de belangrijkste woordklassen (cf. 3.3.). In een volgende paragraaf gaan we in op een mogelijk 'derde type' van vaagheid (cf. 3.4.), en ten slotte volgt een korte samenvatting (4.)¹.

1. VAAGHEID IN DE FILOSOFIE, DE LOGICA EN DE PSYCHOLOGIE

1.1. *De filosofie*

In de filosofie is de vaagheid van natuurlijke taal vooral met het werk van onder meer Frege en Russell, die de noodwendigheid van een exacte wetenschapstaal probeerden aan te tonen, een belangrijk onderwerp geworden. Om verscheidene redenen zou de natuurlijke taal niet geschikt zijn als 'wetenschapstaal': niet alleen is natuurlijke taal niet economisch genoeg en hebben bepaalde woorden emotieve

1. Dit artikel kadert binnen het FKFO-project nr. 2.0023.92: 'Studie van de problematiek van de incorporatie van vage begrippen en vage predikaten in object-georiënteerde databanken: een op efficiëntie gerichte geïntegreerde benadering vanuit de linguïstiek en de informatica'. Dr. J. De Caluwe dank ik voor zijn commentaar op een eerste versie. Natuurlijk ben alleen ik verantwoordelijk voor de inhoud van dit artikel.

connotaties, ook zijn al te veel uitdrukkingen vaag en ambigu. Zo leidt de natuurlijke taal vaak tot paradoxen. Bekend zijn de falakros-paradox (paradox van de kale man) en de Sorites-paradox van Eubulides (paradox van de hoop).

Met dezelfde argumenten is in de laatste decennia de geschiktheid van de natuurlijke taal voor computersystemen, vooral met de evolutie van de artificiële intelligentie, in vraag gesteld (Rosenberg (1975)).

De aard van de 'ideale' taal werd noch door Russell, noch door zijn aanhangers verder gespecificeerd; wel werden enkele algemene en soms vage aanwijzingen gegeven. De woordenschat bijvoorbeeld mag niet vaag of ambigu zijn. Vaagheid wordt een van de centrale problemen van de natuurlijke taal.

Russell (1923: 84-90) beschrijft het vaagheidsconcept in drie korte stellingen:

1. iedere taal is vaag en vaagheid is een gegeven binnen de taal:

'Vagueness and precision alike are characteristics which belong to a representation, of which language is an example (...) Apart from representation, there can be no such thing as vagueness or precision; things are what they are and there is an end of it'.

2. vaagheid kan niet worden uitgeschakeld, en,

3. het ideaal van de precisie kan enkel benaderd worden.

Totale precisie is onmogelijk in natuurlijke taal. Voor Russell zijn alle woorden vaag, omdat de taalgebruikers de betekenissen van woorden ostensief of aanschouwelijk-aantonend hebben geleerd, door referentie naar slechts een subset van de totale set van objecten waarnaar het woord refereert. Vaagheid ontstaat dan doordat de associaties niet uniform zijn.

Bij Wittgenstein (1953) wordt vaagheid een constitutieve taalcomponent. In plaats van het op de dichotomie waar-vals gebaseerde klassieke axioma van het 'tertium non datur'², legt Wittgenstein de nadruk op scalaire eigenschappen binnen categorieën. Zijn introductie van de 'Familienähnlichkeiten' (familie-overeenkomsten of -gelijkenissen) verwerpt expliciet de klassieke categoriale visie en opent ook nieuwe perspectieven voor de logica en de linguïstiek. Lakoff (1987:6) schetst die klassieke opvatting als volgt:

'From the time of Aristotle to the later work of Wittgenstein, categories were thought to be well understood [sic] and unproblematic. They were assumed to be abstract containers, with things either inside or outside the category. Things were assumed to be in the same category if and only if they had cer-

2. De wet van de 'uitgesloten derde' in de klassieke, Boolcaanse algebra, die bepaalt dat elke uitspraak óf waar óf vals is, zonder derde alternatief.

tain properties in common. And the properties they had in common were taken as defining the category'.

Uit de analyse van een begrip als 'spel' blijkt dat het onmogelijk is alle noodzakelijke en voldoende voorwaarden voor de toepassing van het woord te formuleren. Bepaalde factoren, zoals competitie of vaardigheid, zijn nu eens belangrijk, dan weer niet. Het ene spel deelt een kenmerk met een volgend spel, dat zelf een kenmerk deelt met een ander spel, enz. Sommige spelen hebben dus uiteindelijk geen gemeenschappelijk kenmerk. De traditionele categoriale visie daarentegen stelde dat categorieën opgebouwd zijn rond gemeenschappelijke kenmerken. Omdat we de grenzen van het woord niet kunnen bepalen, is een volledige definitie onmogelijk. De betekenis moeten we bovendien altijd in een context plaatsen: 'Die Bedeutung eines Wortes ist sein Gebrauch in der Sprache'. 'Spel' is 'ein Begriff mit verschommenen Rändern', dat uitgebreid kan worden met nieuwe categorieleden, i.e. nieuwe spelen. Binnen een categorie zijn er wel 'goede' en 'slechte' voorbeelden.

In dezelfde trend als Wittgenstein, die het over conceptuele categorieën heeft, spreekt Austin (1961: 71) over de 'primary nuclear sense' van woordcategorieën. Beide filosofen introduceren daarmee begrippen die in de latere prototype-theorie centraal zullen staan. Wittgenstein ziet de vaagheid van taal niet, zoals vele van zijn voorgangers, als een nadeel of een tekort ('Ist das Uncharfe nicht oft das, was wir brauchen?'), maar vaagheid wordt een constitutieve component die van cruciaal belang is voor het efficiënte gebruik van natuurlijke taal. Wittgenstein zet daarmee een trend tegenover de mathematische logica, die vaagheid als een tekort van de taal ziet en zelf een exacte artificiële taal gaat construeren.

1.2. *De logica*

In de logica gaf als eerste Zadeh (1965) een bevredigende, want met de intuïtie overeenstemmende, behandeling van vaagheidsproblemen³. Zijn 'fuzzy logic' is in de eerste plaats gericht op de praktische toepassing van de vage verzamelingenleer in de computertechnologie en de automatisatie, maar is ook voor de psychologie en de linguïstiek een geschikte onderzoeksmethode. Volgens Zadeh kenmerkt het menselijk denken zich door het gebruik van woorden voor begrippen die niet strikt 'klassen' zijn in de theorie van de (scherpe) verzamelingenleer. Intrinsiek kunnen natuurlijke talen geen precieze karakterisering geven omdat woorden vaag zijn:

3. Voor een recent overzicht van andere 'meerwaardenlogica's', zie onder meer Urquhart (1986).

'The words in natural language usually have fuzzy meanings'. (Zadeh (1972: 133))

De basisgedachte in de theorie van de vage verzamelingen ('fuzzy sets') is niet dat bepaalde zaken al dan niet tot een verzameling behoren, maar dat ze tot een bepaalde graad tot die verzameling kunnen behoren. Naast de notie 'fuzzy set' introduceert Zadeh (1973: 29) ook de notie 'linguïstische variabele' voor een variabele die als waarden linguïstische termen heeft:

'(...) the values of the fuzzy variable *height* might be expressible as *tall, not tall, somewhat tall, very tall,...* In this sense, the variable *height* as defined above is a linguistic variable'.

Linguïstische variabelen beperken de waarde van de 'basisvariabelen'. 'Leeftijd' bijvoorbeeld noemt Zadeh een linguïstische variabele. Daarnaast onderscheidt hij ook een numerieke variabele 'leeftijd', die als waarden de cijfers 0, 1, 2 enz. tot 100 heeft. Deze numerieke variabele is de basisvariabele voor de linguïstische variabele 'Leeftijd'. Woorden als *jong, oud* of *zeer oud* zijn linguïstische waarden, en die linguïstische waarden kunnen we interpreteren als zijnde een (vage) beperking op de waarden van de basisvariabele. Dit maakt dan de 'betekenis' uit van die linguïstische waarden. De beperking kan weer gegeven worden door een compatibiliteitsfunctie die met iedere waarde van een basisvariabele een cijfer in het interval $[0,1]$ associeert. De compatibiliteit van de numerieke leeftijd 22 bijvoorbeeld met de restrictie 'jong' zou dan 1.0 kunnen zijn. Een leeftijd van 28 is al minder compatibel met het woord 'jong' en zou bijvoorbeeld de waarde 0.7 kunnen krijgen, en 35 de waarde 0.2 (Zadeh (1974: 4-5)). Het geheel kan eventueel in een curve voorgesteld worden.

Vage predikaten krijgen dus een numerieke waarde toegekend. In plaats van aan een functie f voor een argument x een waarde waar (1) of vals (0) toe te kennen, wordt een numerieke waarde in het gesloten interval $[0,1]$ toegekend, afhankelijk van de graad van lidmaatschap van x in een klasse A ⁴. De lidmaatschapsgraden kunnen we uit empirische data bepalen. In een in het kader van een groter onderzoeksproject uitgevoerde enquête⁵, werd aan de hand van lin-

4. In feite was dit al veel vroeger door de taalfilosoof Black (1937) voorgesteld. Black gaf een praktische aanzet tot een formele beschrijvingsmethode van vaagheid in termen van wat hij 'consistentieprofielen' noemde: 'From the formalist standpoint, the analysis of vagueness in terms of consistency functions can be regarded simply as the introduction of more complex symbolism, replacing the propositional function Lx of a single variable by a function of two variables, $L(x, c)$ (read: ' L applies to x with consistency c '). (1937: 55)

5. De enquête werd in februari 1992 afgenomen bij veertig studenten uit de eerste en tweede licentie Germaanse filologie en veertig studenten uit de eerste kandidatuur Informatica van de Universiteit Gent. De onderzoeksgegevens werden verwerkt in Cleeren (1992). De

guïstische waarden gevraagd naar numerieke variabelen voor bepaalde parameters. Enkele vragen luiden als volgt:

(1) Ik vind een man *zeer oud* als hij _____ jaar is; *oud* als hij _____ jaar is; *tamelijk oud* als hij _____ jaar is; *gemiddeld/middelbare leeftijd* als hij _____ jaar is; *tamelijk jong* als hij _____ jaar is; *jong* als hij _____ jaar is en *zeer jong* als hij _____ jaar is.

(2) Ik vind een tapijt *zeer groot* als het _____ m² is; *groot* als het _____ m² is; *tamelijk groot* als het _____ m² is; *gemiddeld* als het _____ m² is; *tamelijk klein* als het _____ m² is; *klein* als het _____ m² is en *zeer klein* als het _____ m² is.

De onderzoeksgegevens werden omgezet in curven die lidmaatschapsfuncties aantonen. De curve voor vraag (1) geeft een 'ideaal' beeld met duidelijk te onderscheiden subklassen; die voor vraag (2) is grillig en heeft vage lidmaatschapsfuncties. Uit de enquête kunnen we bijvoorbeeld afleiden dat een man van vierendertig jaar oud voor de volgende linguïstische variabelen de respectieve waarden tussen haakjes vermeld krijgt: *zeer jong* (0.05), *jong* (0.83), *tamelijk jong* (0.97), *middelbare leeftijd/gemiddeld* (0.60), *tamelijk oud* (0.14), *oud* (0.00). Een tapijt van 2m² daarentegen wordt *zeer klein* (0.63), *klein* (0.99), *tamelijk klein* (0.92), *gemiddeld* (0.90), *tamelijk groot* (0.89), *groot* (0.86) en *zeer groot* (0.67) genoemd. Het totaal van de waarden voor vraag (2) is 5.86, tegenover 2.59 bij vraag (1).

Beide vragen hebben betrekking op halfgelimiteerde klassen (0-x jaar en 0-x m²). Toch wordt in de praktijk leeftijd opgevat als een gesloten begrip (0-100 jaar). Vraag (1) heeft een ongemarkeerde omgeving, i.e. een context is niet echt noodzakelijk voor de interpretatie. Iemand van 75 is 'oud' in alle omstandigheden; een tapijt daarentegen van 2m² kan 'groot' zijn in een badkamer, maar 'klein' in een woonkamer. Bovendien zijn de criteria op basis waarvan men iets *tapijt* noemt, vaag: een vraag als 'Wat verstaat men onder tapijt?' is geen onzinnige vraag, een vraag als 'Wat verstaat men onder leeftijd?' wel. Voorts is de norm voor leeftijd meer 'geconventionaliseerd' dan die voor oppervlakte en is 'leeftijd' een maatschappelijk relevanter begrip dan 'grootte van een tapijt', i.e. numerieke waarden horen tot de stereotiepe eigenschappen van een begrip als leeftijd.

cijfergegevens werden omgezet in intervallen en weergegeven door blokvormige lidmaatschapsfuncties (met scherpe grenzen) en vervolgens door klokfuncties (met vage grenzen).

Een probleem bij de voorstellingswijze van Zadeh vormen (1) begrippen die door een context bepaald zijn (vb. 'groot' in Europa of China, in 1992 of 1750; de theorie van Zadeh is contextloos), (2) linguïstische termen die zelf bepaald zijn (vb. *zeer jong* is geen loutere subklasse van *jong*; *winstgevend* is strikt genomen niet vaag, *zeer winstgevend* wel), (3) predikaten die niet in numerieke waarden uitgedrukt kunnen worden (het overgrote deel van de adjectieven), en in de theorie van Zadeh dus geen 'basisvariabele' hebben (vb. *interessant*)⁶, en (4) linguïstische variabelen die verschillende basisvariabelen kunnen hebben (vb. bij een *groot huis*: (al dan niet bewoonbare) oppervlakte, aantal kamers of slaapkamers, gevelbreedte en -hoogte, enz.; bij een *lange wandeling*: afstand in kilometers of duur in uren). Een analyse in termen van vage verzamelingen en lidmaatschapsgraden blijkt dus beperkt te zijn tot een vrij klein aantal predikaten. De compatibiliteitsfunctie kunnen we enkel bepalen voor linguïstische variabelen die een corresponderende numerieke variabele hebben, zoals leeftijd, lengte of afstand, maar niet schoonheid, nut of intelligentie.

Belangrijk is dat de theorie van de vage verzamelingen op zich over het algemeen intuïtief bevredigend wordt genoemd, maar dat de fuzzy set-behandeling van klassieke operaties als unie, intersectie en complementatie vaak in vraag wordt gesteld.

1.3. De psychologie

Categorisering wordt algemeen beschouwd als een van de belangrijkste menselijke principes om kennis en ervaring zin te geven (Lakoff 1987: 1-11). Evenals in de filosofie en de logica wordt in de cognitieve psychologie, en in het bijzonder het baanbrekende experimentele werk van Rosch, het bestaan van scherp omliggende en homogene categorieën afgewezen:

'Most 'real' categories are highly structured internally and do not have well-defined boundaries'. (Rosch (1973: 112))

Natuurlijke categorieën (vb. 'bomen', 'stenen', 'vogels') zijn vaak nog scherp begrensd, maar cultuurcategorieën niet (vb. 'boeken', 'meubelen', 'speelgoed'). De vage categoriegrenzen vormen een con-

6. Dit betekent niet dat andere woordbetekenissen (dan numeriek uitdrukbare) niet 'gemeten' zouden kunnen worden. Mosier (1941) is een van de eerste studies die evaluatieve adjectieven op een unidimensionele schaal probeert te representeren. Ook Osgood, Suci en Tannenbaum (1957) proberen woorden te taxeren op een grote set schalen aan de hand van antonimische adjectiefparen die een 'semantische differentiaal' vormen. Het probleem bij dergelijke voorstellingswijzen is natuurlijk dat niet de hele woordbetekenis gemeten wordt, maar enkel (een beperkt aantal) connotatieve aspecten van woordbetekenissen.

tinuumprobleem. Een tweedeling van 'zitmeubelen' in 'stoelen' en 'zetels' bijvoorbeeld is vrij moeilijk, hoewel de ordening ook niet volledig regelloos is: binnen de categorieën heerst een rangorde, een interne structuur, die gekenmerkt wordt door een hoge mate van intersubjectieve overeenstemming:

'(...) categories are composed of a 'core meaning' which consists of the 'clearest cases' (best examples) of the category, 'surrounded' by other category members of decreasing similarity to that core meaning'. (Rosch (1973: 112))

Deze 'core meaning' komt overeen met de 'goede categorievoorbeelden' van Wittgenstein (1953) en de 'primary nuclear sense' van Austin (1961).

2. VAAGHEID IN DE LINGUISTIEK

Het onderzoek naar de vaagheid van linguïstische categorieën vindt onder meer een aanknopingspunt bij het variatie-onderzoek, zoals dat bijvoorbeeld in het werk van Labov werd uitgewerkt. Labov (1969) formuleerde voor het eerst het principe van de 'inherente variabiliteit' in een taal: variabele regels zijn een integraal deel van de competence van de taalgebruiker. De variabele regels vervangen de vroegere 'optionele' regels en verklaren de regelmaat tussen het al dan niet toepassen van een regel en allerlei contextuele elementen. Die regelmaat kan uitgedrukt worden door een waarde p , die de probabiliteit van de toepassing weergeeft. Labov, die onderzoek heeft verricht naar variatie op morfo-syntactisch, fonetisch en lexico-semantisch vlak en wiens studie van 1973 een belangrijke aanzet is in het lexicaal variatie-onderzoek, vat de traditionele categoriale visie samen als hij de linguïstiek de studie van categorieën noemt die de volgende assumpties heeft: categorieën zijn 'discrete, invariant, qualitatively distinct, conjunctively defined, composed of atomic primes' (1973: 342). Labov wil deze categoriale visie modificeren:

'Instead of taking as problematical the existence of categories, we can turn to the nature of the boundaries between them. As linguistics then becomes a form of boundary theory rather than a category theory, we discover that not all linguistic material fits the categorical view: there is greater or lesser success in imposing categories upon the continuous substratum of reality'. (1973: 343)

Vaagheid is vaak typisch voor, of eigen aan, grenzen, maar die vaagheid vormt geen belemmering voor het bestaan van categorieën: categorieën kunnen we zelfs rechtvaardigen als er geen eenduidige, discrete grenzen gesteld kunnen worden. Categorieën zijn dus vaag,

soepel en flexibel. De Fregeaanse 'competence', die enkel 'waar' en 'vals' onderscheidt, en in feite de hele klassieke Aristotelische stelling dat de wereld discrete categorieën bevat, vervalt daarmee. De traditionele componentieel-analytische beschrijvingsmethode, die woorden analyseert in termen van semantische primitieven en aan de hand van binaire opposities (vb. vogel = [+ KAN VLIEGEN], [+ HEEFT TWEE POTEN], enz.), wordt ontoereikend.

Niet alleen in de semantiek, ook in de syntaxis en de fonologie, wordt de variabiliteit een centraal gegeven⁷.

Op basis van de 'fuzzy logic' van Zadeh heeft Ross (1972) het bijvoorbeeld over 'squishy rules' en 'squishy grammar'. Ross (1972) argumenteert dat grammatica essentieel en in nature 'niet discreet' is. Dit toont hij onder meer aan met zijn analyse van de verschillende graden van 'nouniness' van zinscomplementen (niet-factitieve *that*-zinnen zijn het minst 'nouny', nominalisering en nominale constituenten zijn het meest 'nouny'). De lineaire progressie op de 'nouniness'-schaal noemt hij de 'squish'. 'Squishes' zijn continue variabelen, die een 'treshold' hebben, een 'drempel' of een plaats op de schaal waar de toepassing onzeker is. Morgan (1972) en Reis (1979) praten over het 'patch-up bereik' (vaagheidsbereik) van regels in hun 'patch-up grammar', randgrammatica of vaagheidsgrammatica, die ze tegenover de 'core grammar' of kerngrammatica stellen.

De reactie op de categoriale visie in de linguïstiek is algemeen en manifesteert zich op alle vlakken in de taalbeschrijving. In wat volgt beperken we ons tot de semantiek van vage begrippen, i.e. tot vaagheid als een semantisch kenmerk van woorden.

3. SEMANTISCHE VAAGHEID

3.1. Een definitie van vaagheid

Als algemene omschrijving van semantische vaagheid kunnen we geven: woordbetekenissen zijn vaag als onzeker is of op basis van de intensie van die woorden bepaalde objecten binnen of buiten de extensie van die woorden vallen (een onzekerheid van toepassing van een woord op een denotatum). Met semantische vaagheid bedoelen we in het vervolg een vaagheid van de intensie of een vaagheid van de extensie van woordbetekenissen. Een persoon van 75 jaar oud bijvoorbeeld kunnen we redelijkerwijze 'oud' noemen, maar geldt dat ook voor iemand van 55, 60 of 65? Waar ligt de grens tussen een

7. Zie onder meer de verzamelbundels van Bailey en Shuy (1973), en Fasold en Shuy (1975 en 1977).

'bord' en een 'kom'? Wanneer is iemand gewoon 'knap' en wanneer wordt hij een echt 'genie'?

Vaagheid is in de eerste plaats een kenmerk van sommige woordbetekenissen, en niet van alle woordbetekenissen, zoals onder meer Russell (1923) stelt. Bovendien moeten we vaagheid onderscheiden van ambiguïteit, onwetendheid, generaliteit en metaforiek⁸. Vaagheid is een semantische notie en een kenmerk van representatiesystemen.

3.2. Soorten vaagheid

Semantische vaagheid hebben we tot nu toe behandeld als een homogeen begrip. Algemeen kunnen we echter twee types van vaagheid in natuurlijke taal onderscheiden: 'criteriale vaagheid' en 'graduele vaagheid'.

3.2.1. Criteriale vaagheid

Een eerste type heeft betrekking op de onbepaaldheid van de noodzakelijke en/of voldoende criteria voor de toepassing van een begrip. Dit type zouden we kort 'criteriale vaagheid' kunnen noemen. Alston (1964: 87) stelt dat deze vaagheid betrekking heeft op

'the way in which a word can have a number of independent conditions of application'⁹.

Criteriale vaagheid is een vaagheid van dergelijke condities. Communicatieproblemen kunnen ontstaan wanneer de taalgebruikers geen algemene consensus hebben over het aanwenden van bepaalde criteria. Moeten we *rabarber* een soort *groente* of een soort *fruit* noemen? Wanneer is iemand een *kunstenaar* of een *genie*? Criteriale vaagheid kunnen we in verband brengen met de door Rosch geïntroduceerde notie 'category cue validity', wat Lakoff (1987: 52-53) als volgt omschrijft:

'Cue validity is the conditional probability that an object is in a particular category given its possession of some feature (or 'cue'). The best cues are those that work all of the time for categories at a given level. For example, if you see a living thing with gills, you can be certain it is a fish. *Gills* thus has a cue validity of 1.0 for the category *fish*, and a cue validity of 0 for other categories. Rosch and her associates suggested that one could extend this definition of cue validity to characterize basic-level categories. They defined *ca-*

8. Op deze onderscheidingen kunnen we hier niet ingaan. Interessante beschouwingen geven onder meer Alston (1964) en Binnick (1970).

9. Ook Weinreich (1962) stelt het significatum of de betekenis van een teken gelijk met de condities die de denotatie bepalen: een teken *I* noemt een object *X* als alle condities *C1*, *C2*, ... vervuld zijn.

tegory cue validity as the sum of all the individual cue validities of the features associated with a category'.

De 'category cues' voor *vis* zijn beter bepaald dan (en de 'category cue validity' is hoger dan) die voor *groente* of *fruit*. *Vis* is minder criteriaal vaag dan *groente* of *fruit*. Op basis van het criterium 'kieuw' kunnen we iets *vis* noemen, maar de criteria op basis waarvan we iets *groente* of *fruit* noemen (respectievelijk 'plantaardig, gekookt of rauw voedsel voor de mens' en 'vruchten die worden gegeten') zijn bijvoorbeeld alle van toepassing op *rabarber*. Hoe beter bepaald de 'category cues' zijn, hoe lager de criteriale vaagheid.

Een voorbeeld van criteriale vaagheid behandelt Labov (1973) in zijn studie naar de denotationele grenzen van woorden als *cup*, *bowl*, *dish*, *glass* en andere 'cuplike containers', waaruit blijkt dat verschillende fysische (vb. vorm) en functionele factoren (vb. om uit te eten / drinken) niet onafhankelijk van elkaar kunnen worden beschouwd. Interessant is ook de analyse van het begrip 'religion' in Alston (1964: 88-90).

3.2.2. Graduele vaagheid

Een tweede type van vaagheid heeft minder betrekking op de intensie of de criteria als zodanig, maar wel op de mate of de graad waarin we bepaalde begrippen al dan niet kunnen toepassen. Alston (1964: 87) noemt dit het soort vaagheid

'that involves the lack of a precise cutoff point along some dimension — age, number of inhabitants, or strenght of opposition'.

Alston verwijst hier enkel naar linguïstische termen die 'numerieke variabelen' hebben in de theorie van Zadeh (1974) (vb. leeftijd, gewicht, afstand, lengte, enz.). Veel tijdsuitdrukkingen bijvoorbeeld zijn typisch gradueel vaag (vb. *rond Pasen, jaren later, in de namiddag*). Ook andere woorden kunnen gradueel vaag zijn: het ene artikel is *saai*er dan het andere, en niet alle studenten zijn even *knop*. Deze 'graduele vaagheid' behandelt bijvoorbeeld Hörmann (1983) in zijn analyse van *a few*. Het blijkt dat bepaalde zaken zeer moeilijk te integreren zijn in het lexicon:

'A few people before a hut are less people than a few people before a building. This seems, intuitively, to be correct, but there is no grammar on earth which deals with factors of this kind. It is not a logical inference or conclusion that there have to be more people before a large building than before a small one'. (1983: 230)

Graduele vaagheid impliceert een norm, i.e. een klasse-norm (vb. een flatgebouw kan *groot* zijn in vergelijking met andere flatgebou-

wen) of een hyponimische norm, waarbij het dichtste superordinaat als standaard fungeert (vb. een flatgebouw is *groot* als gebouw)¹⁰.

3.2.3. Combinaties van criteriale en graduele vaagheid

Uit wat voorafgaat blijkt dat criteriale vaagheid betrekking heeft op de kwalitatieve aspecten van woordcriteria, met andere woorden, op welke criteria gehanteerd worden. Als men het heeft over een *groot huis* bijvoorbeeld, kan men daarbij verschillende criteria afwegen. Graduele vaagheid daarentegen heeft betrekking op de kwantitatieve aspecten, i.e. op de graduele schaling, of de mate van toepasbaarheid, van één betekenis criterium. Als een huis *groot* wordt genoemd op basis van het aantal kamers, vanaf wanneer precies kunnen we dan een bepaald huis *groot* noemen (vanaf 8, 10 of 15 kamers?). Criteriale vaagheid is moeilijker vast te stellen en te analyseren dan graduele vaagheid.

Een woord kan ook in beide opzichten vaag zijn. *Groot* bijvoorbeeld is kwantitief of gradueel vaag in de combinatie met *man*. Met zekerheid kunnen we één criterium, of een basisvariabele in de theorie van Zadeh, in casu de dimensie lengte, invoeren als we spreken van een *groot man*, maar de grens van dat criterium is vaag. Kunnen we iemand al *groot* noemen als hij 1m75 is, of 1m80, of 1m85? In combinatie met *huis* daarentegen is *groot* criteriaal vaag, in de zin dat de criteria op basis waarvan we een *huis* 'groot' kunnen noemen, niet uniform bepaald zijn, met andere woorden, verschillende basisvariabelen zijn mogelijk: de oppervlakte, het aantal (slaap)kamers, het aantal verdiepingen, de ruimte van de kamers? En als we het voor de context belangrijke criterium bepaald hebben, dan nog kan *groot* gradueel vaag zijn. Een zin als 'Ik vind zijn huis groter dan het jouwe' klinkt dan ook gewoner dan bijvoorbeeld 'Ik vind die man groter dan die vrouw'. Over de toepassingscriteria in de eerste zin kan nog discussie zijn; vandaar de mogelijkheid het predikaat te verbinden met een evaluatief werkwoord. In de tweede zin daarentegen is het enig mogelijke toepassingscriterium de lengte van de persoon in kwestie. Een *goede doos* kan een *grote doos*, een *stevige doos*, enz., zijn. Criteriale vaagheid (*goed*) is dus soms te herleiden tot graduele vaagheid (*groot*). Bepaalde preciseringen van criteriaal vage woorden kunnen op zich gradueel vaag zijn. Enkel exact-kwantificerende preciseringen¹¹, die slechts bij maatadjectieven mogelijk zijn, zou-

10. In deze zin is de comparatieve relatie primair ten opzichte van de positieve vorm (vb. 'groot' impliceert 'groter dan een bepaalde norm'), hoewel de comparatief zuiver linguïstisch gezien secundair is (i.e. gemarkeerd is door *-er* of *meer*).

11. Een uitzondering vormen exact-kwantificerende elementen die in figuurlijk gebruik een benaderend-kwantificerende waarde krijgen (vb. Ik heb je dat al *honderd* keer gezegd! Heb je een minuutje?). Het Franse *trente-six*, dat ook 'zeer veel' kan betekenen, geeft daar een

den we 'absolute' preciseringen kunnen noemen (vb. *achttien jaar oud*)¹².

3.3. *Semantische vaagheid en de traditionele woordklassen*

3.3.1. Hypothese

Uit de analyse van de twee soorten semantische vaagheid blijkt dat het onderscheid tussen beide types over de traditionele woordsoorten of -klassen heen loopt. Woordklassen zijn groepen van woorden die op grond van bepaalde kenmerken samen horen. Onder de tien traditionele woordklassen vinden we twee grote subgroepen: de eerste subgroep is zeer produktief, heeft een rijke morfologie en is semantisch zeer gedifferentieerd; de tweede subgroep is niet produktief, heeft maar een beperkte tot vrijwel geen morfologie en is in zijn semantiek vrij vlak¹³. In wat volgt behandelen we enkel de grote, open woordklassen substantief (typisch morfologisch gekenmerkt door meervoudsvorming), adjectief (comparatie) en werkwoord (vervoeging), en niet de kleine, gesloten klassen, zoals de voorzetsels of de pronomina.

Het onderscheid tussen de woordklassen proberen we in wat volgt vooral semantisch te benaderen, om dan aan het semantische onderscheid de noties graduele en criteriale vaagheid te koppelen.

Het soort woordklasse blijkt in grote mate bepalend voor het soort vaagheid. Adjectieven zijn vaak, en het meest manifest, gradueel vaag; nomina en verba zijn vaak criteriaal vaag, maar de uitzonderingen zijn legio: *goed* vertoont een criteriale vaagheid, *tiener* daarentegen is gradueel vaag¹⁴, zoals *rennen* dat is.

3.3.2. Adjectieven en nomina

3.3.2.1. Semantiek

Jespersen (1942: 74) heeft erop gewezen dat begrippen als 'steen', 'boom' of 'vrouw' altijd door substantieven uitgedrukt wor-

mooie illustratie van (vb. *la Belgique et ses trente-six partis politiques*). De taal beschikt bovendien over diverse lexicale, morfologische en syntactische middelen om exact-kwantificerende elementen benaderend te maken (vb. *een twintig(tal) gasten, een goede / kleine twintig gasten, ongeveer twintig gasten*).

12. Deze 'absolute' preciseringen kunnen we stellen tegenover 'relatieve' preciseringen als *eeuwenlang, piepjong, stokoud, torenhoog* of *vingerdik*.

13. Vergelijk bijvoorbeeld met het traditionele (graduele) onderscheid tussen lexicale woorden en functiewoorden.

14. Van Dale (1984: 2911) omschrijft *tiener* als 'jongen of meisje in de leeftijd van 10-20 jaar'. Een kleine steekproef toont echter aan dat de leeftijd veeleer tussen 12/13 en 17/18 gesitueerd moet worden. In dit opzicht zou *tiener* de (denotatieve, maar niet connotatieve) betekenis van *puber* gaan benaderen. Misschien heeft het in oorsprong gradueel vage *tiener* een evolutie gekend naar het criteriaal vage *tiener*.

den, en begrippen als 'groot', 'oud' of 'helder' altijd door adjectieven. Deze overeenkomst kan niet arbitrair zijn: er moet een logische of psychologische (notionele) fundering voor zijn.

Jespersen (1942: 75) stelt dat:

'(...) the extension of a substantive is less, and its intension is greater than that of an adjective. The adjective indicates and singles out one quality, one distinguishing mark, but each substantive suggests, to whoever understands it, many distinguishing features by which he recognizes the person or thing in question'.

Er zijn natuurlijk uitzonderingen en een scherpe lijn is moeilijk te trekken:

'(...) language-makers, that is ordinary speakers, are not very accurate thinkers'. (1924: 81)

Wierzbicka (1988) werkt het door Jespersen gemaakte semantisch-notionele onderscheid tussen adjectieven en substantieven verder uit en relateert het aan de notie 'categorisatie'. Substantieven wijzen op een categorisatie of op een type, terwijl adjectieven louter beschrijvend zijn. Een adjectief kan wel als nomen gebruikt worden als het om culturele redenen een 'type' vormt. Dit vinden we bij de zogenaamde transpositie of klasseverhuizing (vb. een *blonde*). De intensie vermeerderd dan, maar de extensie vermindert (vb. *zwart, de zwarten*). Nomina duiden dus soorten dingen aan met verschillende eigenschappen, adjectieven wijzen op één enkele eigenschap zelf van die dingen. Wierzbicka ziet het semantische onderscheid als systematisch en grotendeels voorspelbaar. Daarmee reageert ze op de traditionele componentieel-analytische semantiek. Substantieven kunnen wel beschreven worden aan de hand van semantische kenmerken of primitieven, maar zijn daartoe niet reduceerbaar:

'The meaning of a noun cannot be represented as a set of 'features', because the basic function of a noun is to single out a certain KIND, a kind which may be partly described in terms of features but which cannot be reduced to a set of features'. (Wierzbicka (1988: 470)).

Evidentie voor deze stelling vinden we in het bekende onderzoek van Dixon (1982), dat Wierzbicka (1988) vermeldt.

Dixon (1982) onderzoekt twintig talen met een zeer beperkte adjectiefklasse, vooral Bantu-talen en Noordaustralische talen. De Noordaustralische taal Malak Malak bijvoorbeeld heeft slechts de zeven adjectieven *groot*, *klein*, *kort*, *jong*, *oud*, *goed* en *slecht*. De Bantu-taal Igbo heeft er acht: *groot*, *klein*, *nieuw*, *oud*, *zwart* (*donker*), *wit* (*licht*), *goed* en *slecht*. Deze talen vertonen een opvallende overeenkomst in de concepten die ze uitdrukken. De overeenkomsten zijn niet arbitrair, maar suggereren het bestaan van een soort 'uni-

versalia' (1982: 7). In de twintig onderzochte talen met een kleine adjectiefklasse (i.e. 7 tot 24 leden) vinden we de volgende 'kernadjectieven': *groot* (in alle 20 talen), *klein* (19), *lang* (14), *kort* (15), *nieuw* (15), *oud* (14), *goed* (13), *slecht* (14), *zwart* (13), *wit* (14), *rood* (8) en *rauw/groen/onrijp* (7). Dixon brengt deze kerngroep in verband met het bestaan van een aantal semantische types in het lexicon, die linguïstische universalia zijn. De basistypes zijn: DIMENSIE (vb. *groot, lang*), FYSISCHE EIGENSCHAP (vb. *hard, warm*), KLEUR (vb. *wit, zwart*), MENSELIJKE GENEIGDHEID ('human propensity', vb. *jaloers, gelukkig*), LEEFTIJD (vb. *oud, jong*), WAARDE (vb. *goed, slecht*) en SNELHEID (vb. *vlug, rap*). De concepten die een 'menselijke neiging' uitdrukken, vormen onder de zeven types een ietwat afwijkende categorie. Niet alleen zijn ze zeer uitgebreid (terwijl andere types, vooral KLEUR, LEEFTIJD, WAARDE en SNELHEID, vrij beperkt zijn), maar ook worden ze in de onderzochte talen het meest uitgedrukt door nomina en verba, in plaats van door adjectieven. Bovendien zijn ze minder vaak en minder duidelijk geoppositieerd (vb. wat is het antoniem van *jaloers*?)¹⁵.

Opvallend in de semantische categorisering en analyse van Dixon (1982) is wel dat adjectieven die een dimensie of een kleur aanduiden, een prominente plaats innemen in talen met een beperkte adjectiefklasse. Wierzbicka (1988) brengt dit in verband met het feit dat dingen van verschillende kleur of afmeting niet als verschillende soorten dingen worden gezien. 'Vormen' daarentegen zijn wel vaker uitgedrukt door substantieven, omdat dingen van verschillende vorm vaak als verschillende soorten dingen worden gezien (vb. *een ronde, een cirkel, *een groot, *een rood*). De vorm dient bijvoorbeeld vaak als benoemingsmotief (cf. *een bolglas, een tulpglas*). De opvallende afwezigheid van *jong* in Dixons lijst (die wel *nieuw: oud*, maar niet *jong: oud* bevat), bevestigt de stelling dat niet zozeer leeftijd maar wel 'nieuwheid' universeel als kernadjectivisch concept wordt beschouwd:

'(...) for human beings age tends to be treated as a crucial determinant of KIND, rather than as one feature among many'. (1988: 478)

Dit verklaart het voorkomen van substantieven voor (parallel met het ontbreken van adjectieven voor) 'leeftijdskoncepten' (cf. *foetus, boreling, zuigeling, baby, peuter, kleuter, kind, puber, tiener, volwassene, bejaarde*, enz.). Nomina creëren een categorie, adjectieven geven enkel een kenmerk zonder een nieuwe categorie te creëren:

15. De semantische classificatie van Dixon is op enkele punten zeker voor verbetering vatbaar, maar een uitgebreid voorstel valt niet binnen het bestek van dit artikel.

'Adjectives, which stand for single features, can be freely used to enrich the image evoked by the noun'. (1988: 484)

Het onderzoek van Wierzbicka (1988) biedt op enkele vlakken een aanknopingspunt voor de analyse van semantische vaagheid afhankelijk van het soort woordklasse.

De twee soorten vaagheid, criteriale vaagheid en graduele vaagheid, correleren primair met de respectieve woordklassen substantief en adjectief. Nomina duiden zaken aan met verschillende kenmerken, en zijn dus vatbaar voor criteriale vaagheid of vaagheid van condities, terwijl adjectieven één enkel kenmerk aanduiden, en in dit kenmerk gradueel vaag kunnen zijn.

Graduele vaagheid vindt zijn uitdrukking in de gradeerbaarheid van adjectieven. Het feit dat enkel adjectieven gradering kunnen toelaten, houdt direct verband met dieper liggende semantische kenmerken van adjectieven. Ze vertonen een grotere semantische 'beknoptheid' of 'densiteit' dan de nomina. Nomina zijn niet gradeerbaar omdat hun betekenis in feite verschillende kenmerken oproept en dus moeilijk te bepalen zou zijn welk kenmerk gegradeerd of gekwantificeerd wordt: vb. Jan is *groter* dan Piet op basis van één enkel criterium (de lichaamslengte), maar: *Jan is *meer jongen* dan Piet. Dit betekent niet dat alle nomina a priori uitgesloten zouden zijn voor enige vorm van gradering.

Op de algemene tendens dat de twee soorten vaagheid die we in 3.2. beschreven hebben, met de woordklassen nomen en adjectief correleren, zijn een aantal belangrijke uitzonderingen.

3.3.2.2. Uitzonderingen

A. Adjectieven

De stelling dat adjectieven gradueel vaag zijn moeten we nuanceren en daarbij moeten we rekening houden met het type van adjectief. Bepaalde adjectieven zijn gradueel vager dan andere.

Voor ons onderzoek naar de graduele vaagheid van adjectieven concentreren we ons in de eerste plaats op de antoniemen. Antonie-men beschouwen we in wat volgt in de zin van onder meer Lyons (1977: 279) als 'gradable opposites': ze zijn gradeerbaar (i.e. ze geven een graad aan en kunnen op een schaal gerepresenteerd worden) en ze vormen tegengestelde begrippen. Als basiseigenschappen van antonymie beschouwen we dus incompatibiliteit en minimaal verschil, i.e. verschil in één semantisch kenmerk: beide leden van een antoniemenpaar delen eigenlijk een basiskeenmerk¹⁶. Als onderlig-

16. Dit is wat Lyons (1977: 287) bedoelt als hij stelt dat het geen zin heeft te vragen of 'man' qua betekenis dichter ligt bij 'asbak' dan bij 'schoonheid'.

gende semantische structuur van adjectieven zouden we daarom kunnen geven: 'X zijn' is 'eigenschap Y hebben'.

Niet alle adjectieven vormen antonimische relaties. Uitzonderingen zijn de absolute adjectieven, i.e. stofadjectieven (vb. *plastic, zilveren*), kleuradjectieven (vb. *rood*), vormadjectieven (vb. *vierkant, rond*), relationele adjectieven, i.e. adjectieven afgeleid van nomina (vb. *Belgisch, marxistisch, koninklijk*), modale adjectieven (bv. *verdomd*) en adjectieven die een tijd aanduiden (vb. *vroeger, voormalig*). Absolute adjectieven kunnen sporadisch wel gegradeerd worden (vb. *inblauw*)¹⁷, maar zijn niet te situeren op een schaal in termen van binaire opposities. Van de kleuradjectieven zouden we wel *zwart: wit* als een antoniemenpaar kunnen beschouwen. Enkel relatieve adjectieven vormen antoniemenparen.

Absolute adjectieven die een vorm, een stof, een tijd of een relatie aanduiden, zijn in principe niet gradeerbaar¹⁸. Ze kunnen dan ook criteriaal vager zijn dan relatieve adjectieven. De relationele adjectieven bijvoorbeeld zijn geen basisadjectieven of 'dieptestructuuradjectieven', maar gaan primair terug op substantieven (vb. *parlementair-parlement*)¹⁹.

Ook het traditionele onderscheid tussen subjectieve en objectieve adjectieven is in dit verband belangrijk. Theoretisch zijn op basis van de driedeling die De Schutter (1968) maakt in absolute (A) en relatieve (R) adjectieven, objectieve (O) en subjectieve (S) adjectieven, en adjectieven die een eigenschap (E), een oordeel (O) of een toestand (T) aanduiden, 12 subcategorieën van het adjectief mogelijk, maar in de praktijk komen er maar 9 voor: AOE (vb. *Frans, zilveren, menselijk*), ROE (vb. *groot, zwaar, dik*), RSE (vb. *mooi, interessant, vervelend*), AOT (vb. *bezig, klaar*), ROT (vb. *vermoeid, ziek, leeg*), RST (vb. *blij, tevreden, bang*), AOO (vb. *verleden, voorbij, huidig*), ROO (vb. *ver, nabij, actueel*) en ASO (vb. *verdomd, eventueel*). In dalende graad van vaagheid kunnen we die klassen als volgt indelen: RSE > RST > ROT > ROE > ROO > ASO > AOO > AOT > AOE, of, eenvoudiger: RS (vb. *inter-*

17. Bij absolute adjectieven komen enkel graadbepalende substantieven en graadbepalende adjectieven voor (en geen of minder graadbepalende bijwoorden), maar de produktiviteit lijkt beperkt tot kleuradjectieven (vb. *lijkwit, mosgroen, oliebruin, vuurrood* en *bleekrood, donkerblauw, geelblond, zwartgrijs*). Bovendien zijn deze combinaties veeleer louter criteriaal-vergelijkend, en geven ze niet zozeer een intensiteit aan.

18. Dit betekent niet alleen dat ze niet in de comparatief voorkomen, maar bijvoorbeeld ook dat ze niet gemodificeerd worden door graadbepalingen die de betekenis van het adjectief versterken of verzwakken (vb. bijwoorden als *zeer* of *tamelijk*), of enkel versterken (vb. andere middelen zoals in *aartslelijk, doorslecht, hypernerveus, kerngezond, laaibeet* of *sriet-mager*).

19. De betekenis van relationele adjectieven kunnen we vrij algemeen omschrijven als 'op een of andere manier gerelateerd aan N' (vb. *muzikaal* = 'op een of andere manier gerelateerd aan muziek').

sant) > RO (vb. *groot*) > AS (vb. *verdomd*) > AO (vb. *zilveren*). Objectieve en subjectieve adjectieven kunnen zowel criteriaal als gradueel vaag zijn; absolute adjectieven overwegend criteriaal en relatieve adjectieven overwegend gradueel.

Complementaire adjectieven beschouwen we, in tegenstelling tot antonieme adjectieven, als niet gradeerbaar en als wederzijds exclusief (vb. *levend: dood*). De semantische vaagheid kan er van het criteriale type zijn.

Graduele vaagheid daarentegen is typisch voor adjectieven die op een schaal gerepresenteerd kunnen worden. Antonymie (en bijgevolg ook graduele vaagheid) is bij uitstek een kenmerk van relatieve (subjectieve en objectieve) adjectieven. Onder die relatieve adjectieven vormen de maatadjectieven (vb. *groot: klein, hoog: laag, lang: kort*, enz.) een typische klasse bij uitstek.

B. Nomina

Ook substantieven vertonen gradering. Een aantal substantieven als *genie*, *held* of *heilige* hebben een onderliggende semantische structuur met één prominent adjectivisch kenmerk. Ze passen in het patroon 'een N die zeer Adj. is' (vb. een *genie* is iemand die *bijzonder knap* is), en dus focaliseren ze (toch) één kenmerk, meer bepaald het meest typische kenmerk van het individu. Dergelijke nomina zijn vaak persoonsnamen die een uitgesproken positieve of negatieve karaktereigenschap belichten (bv. een *grote zot*, een *grote lafaard*)²⁰. Ook constructies met bijvoorbeeld *waar*, *echt*, *onvervalst*, *op-en-top* of *gepatenteerd* als attributief adjectief tonen dit aan: een *ware held*, een *echt genie*, een *gepatenteerde leugenaar*, *op-en-top* een dame, een *onvervalste schurk*. Dergelijke constructies wijzen erop dat de typische kenmerken die met het nomen geassocieerd worden, in hoge mate aanwezig zijn: een *echte held* is iemand die *zeer heldhaftig* of *zeer dapper* is, een *ware vriend* is *zeer genegen*, een *echte dame* is *zeer beschaafd*, enz. Een identieke gebruikswijze vinden we in de als predicatief adjectief gebruikte genitiefvorm van het substantief *man*. 'Hij is er *mans* genoeg voor' focaliseert typisch als 'mannelijk' beschouwde kenmerken als 'sterkte' of 'dapperheid'. Constructies waarin woorden als *waar* of *echt* een substantief graderen, hebben een onderliggende semantische structuur die aantoont dat het meest prominente met het substantief geassocieerde kenmerk gegradeerd wordt²¹.

20. In het licht van wat voorafgaat is het zeker geen toeval meer dat deze nomina afgeleid zijn van adjectieven.

21. Sommige talen zouden die gradering ook morfologisch uitdrukken (cf. het Griekse *basileuteros* en *basileutatos* (respectievelijk 'meer koning', 'koning' en 'meest koning', 'koningst').

Zoals al blijkt uit een aantal bovenvermelde voorbeelden, erven ook nominalisering van adjectieven het gradeerbare karakter, en bijgevolg ook de graduele vaagheid, van de grondwoorden: een *ongelooflijke schoonheid*, een *echte bangerik*, een *grote lafaard*. Enkel adjectieven zijn hier mogelijk als graadbepalingen, geen bijwoorden (vb. *een *zere schoonheid*), affixen (vb. *de *ingoedheid*) of andere middelen (vb. *de *laaihitte*).

Een derde uitzondering vinden we in een speciaal type van substantief. Bovenstaande analyse toont aan dat bepaalde substantieven één typisch of prominent kenmerk belichten, en op basis daarvan vaak in zogenaamde 'reeksen' te situeren zijn. De 'leeftijdsreeks' geeft daar een mooie illustratie van: *baby: peuter: kleuter: tiener: volwassene*, enz., worden alle onderscheiden op basis van één criterium, en kunnen dan ook gradueel vaag zijn. In deze zin is graduele vaagheid primair, omdat voor veel substantieven geldt dat ze aan de hand van een adjectief in combinatie met een hyperoniem beschreven kunnen worden (vb. een *kind* = een *jong persoon*). Lyons (1977: 293):

'(...) for many nouns at least, the sense of a hyponym can be regarded as the product of the sense of a superordinate noun and of some actual or potential adjectival modifier'.

Graduele vaagheid is typisch voor 'reeksen' of 'taxonomieën volgens één kenmerk'. Uiteindelijk zouden we alle oppositietypes tot twee basistypes kunnen herleiden: de taxonomische en de relatieve opposities.

Een laatste uitzondering zijn de verkleinwoorden: de grens tussen *tafel* en *tafeltje* (i.e. een *kleine tafel*) kunnen we gradueel vaag noemen²².

3.3.2.3. Besluit

Graduele vaagheid blijkt betrekking te hebben op woorden die aan de hand van één criterium (het superordinaat of hyperoniem) geschaald worden (vb. *baby: peuter: kleuter* ten opzichte van *mens* of *kind*). Adjectieven hebben doorgaans geen dergelijke neutrale superordinaat-term; er is met andere woorden een 'lexical gap' (vb. *warm: koud* en 'temperatuur hebbend'). Quasi-hyponymie vinden we in *smaak* (*zoet: zuur*) of *vorm* (*vierkant: rond*).

Criteriale vaagheid daarentegen heeft betrekking op de superordinaat-termen zelf, die vaag zijn in de criteria op basis waarvan de subordinaat-elementen (hyponiemen) gedefinieerd worden (vb. *groente: fruit* zijn vaag voor een woord als *rabarber*). De subor-

22. Niet toevallig hebben de van adjectieven of bijwoorden gevormde verkleinwoorden daarentegen (vb. *evenisjes, frisjes, netjes, warmpjes, zachtjes*) een louter affectieve betekenis, of zijn het substantivering en duiden ze een 'type' aan (vb. *blondje, vluggertje, zuurtje*).

dinaatelementen hebben, wat Rosch noemt, een grotere 'cue validity' dan hun superordinaten, want die superordinaatcategorieën hebben weinig gemeenschappelijke kenmerken. Subordinaten zijn dus meer informatief (vb. *baby*: *kind*). Hyponymie is een transitieve relatie (vb. *paard*: *zoogdier*: *dier*) en hoe verder men gaat in die relatie, hoe algemener het begrip wordt.

Een argument voor onze stelling vinden we in de basisstructurele relaties bij adjectieven en substantieven. Ongetwijfeld is het lexicon hiërarchisch georganiseerd. We kunnen aannemen dat bij adjectieven antonymie of contrast een fundamentele organisatiestructuur is, wat vertaald is in het morfologische kenmerk 'comparatie', en bij substantieven hyponymie.

3.3.3. Werkwoorden

In tegenstelling tot nomina en adjectieven, die argumentwoorden zijn en refereren aan bepaalde zaken, zijn werkwoorden relatiewoorden, die een relatie tussen argumentwoorden definiëren (De Schutter en Van Hauwermeiren (1983: 25)). Sommige adjectieven wijzen weliswaar ook op een relatie (vb. *Franse kaas*), maar hebben toch altijd een vaste referent (vb. *Frankrijk*).

In het niet-refererende karakter ligt wellicht de oorzaak van het feit dat werkwoorden de minst vage woordklasse zijn²³. De meest frequente (lexicale) werkwoorden in het Nederlands, zoals onder meer *brengen*, *doen*, *gaan*, *geven*, *hebben*, *komen*, *krijgen*, *liggen*, *maken*, *staan*, *vinden*, *vragen*, *weten*, *zeggen*, *zien*, *zijn* en *zitten*, zijn in hun relatieleggende of -noemende betekenis wel vrij 'algemeen', maar daarom nog niet 'vaag'. Toch vinden we ook bij werkwoorden de twee boven beschreven soorten semantische vaagheid. Reeksen werkwoorden die graduele vaagheid laten zien, zijn bijvoorbeeld: *verlangen*: *hunkeren*; *glimlachen*: *lachen*: *schateren*: *het uitproesten*; *lopen*: *rennen*: *sprinten*, of frequentatieven of iteratieven als *beven*: *bibberen*. Maar niet alleen in reeksen vinden we de graduele vaagheid. Ook een zin als 'We naderen Parijs' is vaag. Kan dit bijvoorbeeld al gezegd worden als de bus toeristen, van Brussel op weg naar Parijs, twintig kilometer heeft afgelegd?

Criteriale vaagheid vertonen vormen als *zoenen*: *kussen* of *kijken*: *zien* en *luisteren*: *boren*.

23. De morfologische valentie van adjectieven kan gerelateerd worden aan het typische soort vaagheid: comparatie impliceert graduele vaagheid. Bij werkwoorden daarentegen geeft de morfologie (typisch de vervoeging) geen dergelijke indicatie. Misschien zou de meervoudsvorming bij nomina in verband gebracht kunnen worden met de hyponimische relatie en met criteriale vaagheid.

3.4. Een derde type vaagheid?

Binnick (1970: 149) stelt dat vaagheid een onbepaaldheid van criteriale condities veronderstelt en onderscheidt twee types, die hij 'vagueness of degree' en 'open texturedness' noemt. Het eerste staat dicht bij Carnaps 'extensional vagueness', het tweede bij diens 'intensional vagueness', merkt hij op in een voetnoot (1970: 153). Algemeen komt het onderscheid overeen met dat tussen criteriale vaagheid (vb. *een sekte*) en graduele vaagheid (vb. *een hoge toren*), maar het begrip 'open texture' krijgt bij Binnick een andere en ietwat eigenaardige invulling.

'Open texturedness' is een aan Waismann (1965) ontleend begrip. Waismann suggereert dat vooral bij nomina die aan fysische objecten refereren, er een praktisch onuitputtelijke bron van vaagheid is. Er zullen altijd wel een aantal gezichtspunten zijn van waaruit een bepaald concept nog niet bekeken en gedefinieerd werd. Zouden we wat we nu 'kat' noemen nog zo noemen als het dier plots zou spreken, twee meter groot zou worden, of nu en dan onzichtbaar zou worden? Die mogelijkheid tot vaagheid noemt hij 'open texturedness':

'(...) a term like 'gold', though its actual use may not be vague, is non-exhaustive or of an open texture in that we can never fill up all the possible gaps through which a doubt may seep in. Open texture, then, is something like *possibility of vagueness*. Vagueness can be remedied by giving more accurate rules, open texture cannot'. (1965: 126)

Waismann is duidelijk een aanhanger van onder meer Russell in de zin dat hij beweert dat totale precisie uitgesloten is en altijd onmogelijk zal zijn. Empirische beschrijvingen worden gekenmerkt door een '*essential incompleteness*' (1965: 127-128), wat schril afsteekt tegen een '*complete definition*', i.e. a thought model which anticipates and settles once for all every possible question of usage' (1965: 128-129), of anders uitgedrukt, een '*closed texture*' (1965: 130).

De introductie van het begrip 'open texture' is minder interessant als op het eerste gezicht lijkt.

Ten eerste is het duidelijk een geval van synchronistisch denken en meer een epistemologisch dan een linguïstisch probleem:

'We can never exclude altogether the possibility of some unforeseen situation arising in which we shall have to modify our definition. We tend to *overlook* the fact that there are always other directions in which the concept has not been defined'. (Waismann (1965: 126)).

Met zijn 'open texture' plaatst Waismann in feite de criteriale vaagheid in een futuristisch perspectief. Natuurlijk zullen er altijd een aantal richtingen zijn waarin een begrip nog niet gespecificeerd werd.

Taal is dynamisch, omdat de wereld dynamisch is en ons denken dynamisch is: de maatschappij evolueert, en dit vindt via ons denken natuurlijk zijn neerslag in de taal. Vrij recente discussies rond euthanasie en abortus hebben bijvoorbeeld het begrip 'levend wezen' in een ander daglicht gesteld. De stelling van Waismann doet dus afbreuk aan recente bevindingen in de prototype- en de stereotype-theorie. Prototypes en stereotypes zijn onderhevig aan verandering, maar zijn flexibel genoeg om die veranderingen op te vangen. Dat flexibele karakter maakt misschien wel net hun essentie uit.

Ten tweede, het begrip 'open texturedness' lijkt enkel van toepassing op zuiver 'materiële' objecten en laat heel wat andere zaken onbehandeld. Bovendien kan in deze optiek ook de graduele vaagheid een 'open texture' kennen: als in een verre toekomst de mensen gemiddeld 170 jaar oud zouden worden, zou *oude mensen* wel niet meer in de huidige betekenis geïnterpreteerd worden. De levensduur van mensen in 1892 was gemiddeld 25 jaar korter dan nu het geval is. Onvermijdelijk werden linguïstische termen als *jong*, *vrij oud* of *zeer oud* toen anders ingevuld.

4. SAMENVATTING

In dit artikel hebben we enkele aspecten belicht van semantische vaagheid. De twee soorten vaagheid die we onderscheiden hebben, kunnen we relateren aan de belangrijkste woordklassen. Substantieven en werkwoorden zijn primair „criteriaal” vaag, maar op die algemene tendens zijn belangrijke uitzonderingen. Adjectieven zijn het meest manifest „gradueel” vaag, maar een semantische analyse laat ook hier uitzonderingen zien.

Graduele vaagheid is bij uitstek een kenmerk van relatieve adjectieven. Deze adjectieven hebben de antonimische relatie als basisstructuur en ordeningsprincipe. Ze zijn analyseerbaar in termen van binaire opposities, en kunnen op schalen gerepresenteerd worden. Onder de adjectieven zijn bij uitstek de antoniemenparen gradueel vaag. Een analyse in termen van polariteit is noodzakelijk. Graadbepalingen kunnen de plaats op de binaire schaal aanduiden of specificeren (bv. *zeer arm (straatarm)*, *zeer rijk (steenrijk)*). Ze maken het adjectief meer vaag of minder vaag. De maatadjectieven vormen een aparte, gesloten groep met specifieke kenmerken. De antonimische relatie is er bijvoorbeeld systematischer dan bij andere adjectieven.

In het licht van onze analyse van twee types van vaagheid is het interessant een aantal bevindingen in de filosofie, de logica en de psychologie te gaan herinterpreteren. Zowel de filosofie als de cognitieve

psychologie hebben zich vooral ingelaten met wat we „criteriale vaagheid” hebben genoemd. De vage logica van Zadeh daarentegen spitst zich toe op „graduele vaagheid”.

Voor filosofen en logici mag de vaagheid van natuurlijke taal dan een probleem vormen, voor de linguïst is vaagheid een ongemeen belangrijk, essentieel en constitutief kenmerk van taal. Het is de mogelijkheid vage concepten te manipuleren die de menselijke intelligentie onderscheidt van artificiële intelligentie.

Vaagheid is een manifestatie van het economiciteitsprincipe in taal en een sine qua non voor wat ons allen bindt, de communicatie.

Bibliografie

- ALSTON, William P. (1964), *Philosophy of Language*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall (Foundations of Philosophy Series).
- AUSTIN, John L. (1961), *Philosophical Papers*, Oxford: Oxford University Press.
- BAILEY, Charles-James N. en Roger W. SHUY (eds.) (1973), *New Ways of Analyzing Variation in English*, Washington: Georgetown University Press.
- BINNICK, Robert I. (1970), 'Ambiguity and Vagueness', in: *Papers from the sixth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*, Chicago: Chicago Linguistic Society, pp. 147-153.
- BLACK, Max (1937), 'Vagueness. An Exercise in Logical Analysis', in: *Philosophy of Science* 4, pp. 425-455, en in: Max Black (1949), *Language and Philosophy. Studies in Method*, Ithaca / New York: Cornell University Press, pp. 23-58.
- CLEEREN, Roel (1992), *Modellering van linguïstische uitdrukkingen d.m.v. de theorie der vage verzamelingen*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent.
- DE SCHUTTER, G. (1968), 'Semantische subcategoricën van het Nederlandse adjectief', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis XXII*, pp. 175-191.
- DE SCHUTTER, G. en P. VAN HAUWERMEIREN (1983), *De structuur van het Nederlands. Taal-beschouwelijke grammatica*, Malle.
- DIXON, R.M.W. (1982), *Where Have All the Adjectives Gone? And other essays in semantics and syntax*, Berlin: De Gruyter (Janua Linguarum. Series Maior: 107).
- FASOLD, Ralph W. en Roger W. SHUY (eds.) (1975), *Analyzing Variation in Language*, Washington: Georgetown University Press.
- FASOLD, Ralph W. en Roger W. SHUY (eds.) (1977), *Analyzing Variation in Language*, Washington: Georgetown University Press.
- HÖRMANN, Hans (1983), 'The Calculating Listener or How Many are *einige*, *mehrere* and *ein paar* (Some, several, and a few?)', in: R. Bäuerle, C. Schwarze en A. von Stechow (eds.), *Meaning, Use, and Interpretation of Language*, Berlin/New York: De Gruyter, pp. 221-234.
- JESPERSEN, Otto (1924), *The Philosophy of Grammar*, London. George Allen & Unwin.
- LABOV, William (1969) 'Contraction, deletion, and inherent variability of the English copula', in: *Language* 45, pp. 715-762.
- LABOV, William (1973), 'The boundaries of words and their meanings', in: Charles-James N. Bailey en Roger W. Shuy (eds.), *New Ways of Analyzing Variation in English*, Washington: Georgetown University Press, pp. 340-373.

- LAKOFF, George (1987), *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, Chicago/London: Chicago University Press.
- LYONS, John (1977), *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MORGAN, Jerry L. (1972), 'Verb Agreement as a Rule of English', in: Paul M. Peranteau, Judith N. Levi en Gloria C. Phares (eds.), *Papers from the eighth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*, Chicago: Chicago Linguistic Society, pp. 278-286.
- MOSIER, C.I. (1941), 'A psychometric study of meaning', in: *Journal of Social Psychology* 13, pp. 123-140.
- OSGOOD, C.E., G.J. SUCI en P.H. TANNENBAUM (1957), *The measurement of meaning*, Urbana: University of Illinois Press.
- REIS, Marga (1979), 'Ansätze zu einer realistischen Grammatik', in: K. Grubmüller, E. Hellgardt, H. Jellissen en R. Reis (eds.), *Befund und Deutung. Zum Verhältnis von Empirie und Interpretation in Sprach- und Literaturwissenschaft*, Tübingen: Max Niemeyer, pp. 1-21.
- ROSCH, Eleanor H. (1973), 'On the internal structure of perceptual and semantic categories', in: Timothy E. Moore (ed.), *Cognitive development and the acquisition of language*, New York: Academic Press, pp. 111-144.
- ROSENBERG, Richard S. (1975), 'Artificial Intelligence and Linguistics: A Brief History of a One-Way Relationship', in: Cathy Cogen, Henry Thompson, Graham Thurgood, Kenneth Whistler en James Wright (eds.), *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, Berkeley, California: Berkeley Linguistic Society, pp. 379-392.
- ROSS, John Robert (1972), 'The Category Squish: Endstation Hauptwort', in: Paul M. Peranteau, Judith N. Levi en Gloria C. Phares (eds.), *Papers from the eighth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*, Chicago: Chicago Linguistic Society, pp. 316-328.
- RUSSELL, Bertrand (1923), 'Vagueness', in: *Australasian Journal of Philosophy* 1, pp. 84-92.
- URQUHART, Alisdair (1986), 'Many-valued logic', in: D. Gabbay en F. Guenther (eds.), *Handbook of Philosophical Logic. Vol. III: Alternatives in Classical Logic*, pp. 71-116.
- WAISMANN, Friedrich (1965), 'Verifiability', in: A. Flew (ed.), *Logic and Language*, Garden City, New York: Anchor Books, pp. 122-151. (Oorspr. ed. London: Basil Blackwell, 1951).
- WEINREICH, Uriel (1962), 'Lexicographic definition in descriptive semantics', in: F.W. Householder en S. Saporta (eds.), *Problems in Lexicography*, Bloomington: Indiana University Research Center in Anthropology, Folklore, and Linguistics, Publication 21, pp. 25-44.
- WIERZBICKA, Anna (1988), *The Semantics of Grammar*, Amsterdam: John Benjamins (Studies in language companion series: 18).
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1953), *Philosophical Investigations*, Oxford: Blackwell and Mott (trl. G.E.M. Anscombe).
- ZADEH, Lofti A. (1965), 'Fuzzy sets', in: *Information and Control* 8, pp. 338-353.
- ZADEH, Lofti A. (1972), 'Fuzzy Languages and their Relation to Human Intelligence', in: *Proceedings of the International Conference on Man and Computer*, Basel: Karger, pp. 130-165.
- ZADEH, Lofti A. (1973), 'Outline of a new approach to the analysis of complex systems and decision processes', in: *IEEE Transactions on systems, man, and cybernetics*, SMC-3, pp. 28-44.
- ZADEH, Lofti A. (1974), *The concept of a linguistic variable and its application to approximate reasoning*, San Jose, California: IBM Research Report RJ 1355 en in: *Information Sciences* 8, pp. 199-249 en pp. 301-357, en 9, pp. 43-80.